

Milan Pavelić

Svećenik - pjesnik

Milan Pavelić je od prvih početaka svoga pjesnikovanja — a bilo je to u senjskoj bogosloviji taman na prelazu u ovo stoljeće — bio upravo privilegirano inspiriran od svoga svećeništva. Od prve svoje zbirke »Iz zakutka«,¹ a još više od druge pod čednim naslovom »Pjesme«,² Pavelić je odjednom obilježio čitavu liniju svoga vanjskoga i nutrašnjega razvoja, a taj se može izraziti jedinstvenim pojmom: svećenik-pjesnik.

Poezija se od prvoga časa uplela u njegovo svećeništvo, a njegovo svećeništvo se integriralo u njegovoj poeziji. Jedno u drugom hranjeno i podržavano stvorilo je svijetlu, divnu ličnost hrvatskoga Louis le Cardonnela.

Njegova najzaokruženija, najpotpunija lirska djela — a ne samo najuzvišenija — općenito su izrazi njegova zvanja, njegova teološkoga zvanja i mističke transformacije.

Liturg je u biti svoje službe pjesnik, kao što je i religiozan pjesnik liturg, jer dariva sebe najvišemu Smislu, jer živi, diše, misli i pjeva u Smislu, jer sve prikazuje Smislu, a sva stvorenja od cvijeta do zvijezda prinosi u formi Lauda, jer i čovjek mu je samo žrtva hvale, žrtva oplemenjena i divinizirana u božanskoj Žrtvi.

Da, Milan Pavelić je uvijek u poslanstvu najvećega hrvatskoga liturga-pjesnika. I kao mladi senjski bogoslov (zacijselo snažno obuzet dinamikom Kranjčevićeve lirike), i kao kapelan hrvatskoga primorja, i kao lički župnik i riječki publicist, Pavelić daleko od svakoga artizma i sentimentalnosti, što je tada bilo u modi, skromno i blago poput janjeta prima svoj unutarnji poziv i nezavidnu ulogu svećenika-pjesnika.

Velim nezavidnu, jer je problem svećenika-pjesnika još uvijek i u historiji literature kao i u estetskoj problematici stvaralaštva zamagljen i ponajteži.

Kod nas je već u više navrata citirana Maritainova misao: »Nije lako biti pjesnik, nije lako biti kršćanin, dvostruko je teško biti istodobno jedno i drugo. Jer poezija nimalo ne ispričava. Ona samo stvara veće obveze. I poteškoća je postala golema u doba, u kojem najsuptilnija umjetnost potresa do skrajnosti poludjelom senzibilnošću... Ipak neka se pjesnici ne varaju, oni su pozvani na oporo djelo, gdje će biti ranjenih i mrtvih.«³

Duboka i fina tema za razmišljanje. »Ranjenih i mrtvih« je toliko, da su neki došli na sklisku dilemu: ili svećenik ili pjesnik. U francuskoj se kritici

¹ Štampane u Zagrebu 1902.

² Štampane na Rijeci 1913.

³ J. Maritain: Réponse à Jean Cocteau, Paris 1928. Str. 40.

pače razvila diskusija o toj temi povodom pisanja o lirskom pjesniku i svećeniku Louis Le Cardonnelu. Victor Poucel je oštro pobijao⁴ tezu Marcel Coulona, koji je u predgovoru svoje knjige o Le Cardonnelu napisao i ovo: *La solution du problème, cette phrase de l'Écriture la contient: Nul ne peut servir deux maîtres: Dieu et Mammon. Il suffit de remplacer Mammon par les Muses. Religion et Poésie sont des maîtresses qui ne veulent pas de rivales, leur ascendant est si fort qu'il est impossible que leur volonté soit désobéie. C'est à cause de cette impossibilité que sur cent prêtres qui pourraient être des poètes, quatre-vingt-dix-neuf ne le sont pas.*«

Kolikogod je Coulonova tvrdnja filozofski neopravdana u ovakvoj stilizaciji, to se ipak u životu očitivalo toliko opasnosti u pjesnikovu biću (osjećajnost, intuitivnost, užitak i patnje u stvaranju, kompliciran psihološki život, težnja za punom umjetničkom, a često puta i moralnom slobodom, uronjenost u osjetno, u materijalnu realnost, tendencija k nekoj apsolutnosti umjetničkoga života, u kojoj ne postoje pojmovi grijeha, ili se barem olako prelazi preko njih, osjetljivost u priznanjima, kritici, slavi, religiozno otpadništvo⁵ i t. d.), da nije teško priznati Maritainovu bojazan, koji je pošao tako daleko da je napisao: »S Euharistijom vi ćete moći nemoćne: dotaknuti se poezije, a da ne umrete.«

Posebne bi se teškoće mogle otkriti za književno stvaranje u svećeničkom životu (s obzirom na njegovo specijalno zvanje oko spasavanja duša, njegovu uronjenost u metafizičke realnosti i uzvišenost sakramentalnoga života, koji u neku ruku nije poetičan uza svu ljepotu, kojega bogatstvo i dubinu nije moguće obuhvatiti, a još manje je literarno izraziti), koji potiče svećenika, da se u njem apsorbira više nego da ga producira. Participirane božanske realnosti uvijek više manje odnose čovjeka sa zemlje, raskinute su granice onoga, što naš jezik naziva »poezijom«, tamo se govori u alegorijama, simbolima, zanosima ili u tepanju. Stoga je i najteže naći dobru religioznu pjesmu.

Pavelić će trajno ostati religiozno inspiriran, idiličan, legendarno zanesen, prirodan, kao dijete radostan pred ljepotom svoga zavičaja, čist i mio, stidljiv i nenametljiv, poput Angelica, redovnika kao i on; u njegovu pjesničkom opusu nema ni jednoga stiha stvorena od literature ili patetike, a poznato je, da baš idilska i religiozna poezija najviše boluju na tom.

Rijetka je pojava da ovako bogata pjesnička ličnost ne samo potpuno i cjelovito nađe sebe i svoj izraz već u prvoj zbirci (1902), a naročito u uvodnoj pjesmi druge zbirke (1913), nego da se savršeno i do konca na neki način ogradi u tom prvotnom idejnom i umjetničkom okviru.

Tamo se već nalazi divno izražena njegova ljubav prema narodu, specijalno prema seljaku, čitava programatika odnosa svećenstva i puka:

Već ovamo, mučeniče,
izranjene ruke tvoje
u nedarce, gdje puca
s Tvojih jada srce moje,
pa pjevajmo, al' ne pjesmu
o osveti il milosti
ni o Marku il Stojanu
jadovanku iz prošlosti,
nego pjesmu vjere žive

⁴ Etudes, octobre 1938. »La question du prêtre-poète«. Str. 176—194.

⁵ Ovaj je problem kod nas naćeo sa drugoga aspekta Dr. Đuro Graćanin u interesantnoj studiji »Književni otpadnici«. Vrhbosna 1934. Broj 8—9.

u moć ruku vlastitijeh,
kojmi ćemo silit pravdu,
da nam vlada pravednije.
Smjeh će prispjet podloj rdji,
što na tvome znoju spava,
kad stignemo na kraj puta,
skovav ž e z l o od negava.

(K cilju, iz zbirke »Iz zakutka«, 1902.)

Tamo u ljupkom dijalogu sa svojom pjesmom ispituje svoje pjesničko i svećeničko poslanje, kojemu se nikada neće iznevjeriti:

Pjesmo moja, srećo moja,
ti si za me milost velja
vječnog Boga,
budi tamjan u kandjelu
Stvorca moga.

Bud andjeo rodu mome,
što će plakat sa gusala
njegve boli,
što će klecat, sklapat ruke,
da za nj moli.

(Pjesma moja . . . iz zbirke »Iz zakutka«).

Tamo se u pjesmama »Anđeoskom učitelju« i »Kristovoj zaručnici« nalazi kao u slici sva kasnija Pavelićeva dogmatska misaonost, religiozna dubina i svećeničko apostolstvo (Iz zakutka).

Pavelićev je verbalni fluiditet organski izviraao iz goleme potrebe za osvajanjem i rasvjetljavanjem, jer istinu je teško držati skrivenu kao i svijetlo.

Još bolje u pjesmi »U zimi« (»Pjesme«, 1913) Pavelić dubokom poetskom spoznajom sintetizira čitava sebe i svoju muzu, i svu misiju svoja pjesnikovanja do zadnjega daha: — Tamo je živ osjećaj narodne bijede u nacionalnom i duhovnom smislu.

Ko osude se smrtne list
iznad nas nebo čini,
a zgaslo crno sunce mu
ko pečat po sredini.

Tamo se već proširuje njegov pjesnički vidokrug na sva
»srca momačka« i
»leti k cvijetnoj mladosti«

kojoj će napisati najdublju mladenačku davoriju »Junaci«, u intonaciji još neharmonirane hrvatske »Heroike«.

—Tamo je već idilički obuhvatan i mio, kad svojoj muzi šapće:

»Nek sjaju ti iz očiju
ko iz ogledaoca
i planine i žalovi
i uboga seoca.«

— Tamo se već ustalio njegov nježni deminutiv, kojim će uvijek kao blagim milovanjem obavijati sve ljude i sve stvari, tamo će zasjati u svoj krepčini njegov čist i bogat jezik, živahan slikovit govor, savršen ritam i sve ostale odlike njegova duha i njegove poezije.

Moglo bi se reći, da je ova Pavelićeva predratna zbirka u umjetničkom redu potpuna afirmacija jednoga dubokoga i velikoga hrvatskoga pjesnika. Po njoj je on postao popularan u tadašnjoj književnoj generaciji. To je onda bio opazio i Čedomil Jakša, a još više Ante Petravić, koji je na temelju ove zbirke postavio skoro definitivni sud o Pavelićevoj poeziji, jer do danas se taj ni u čemu nije izmijenio, tek ga treba nadopuniti fenomenalnim liturgiskim prevodilačkim kvalitetama i mističkim dodirima transcendentnih realnosti iz druge periode pjesnikova života.

Petravić 1917. za njega napisao:

»... ako ima u nas pjesnika potpuno nacionalnih, to jest onih, kod kojih je i nadahnuće, i obradba, i oblik, u jednu riječ sve narodno, hrvatsko, to je u najvećoj mjeri kod Pavelića. Pavelić ne potraži ništa kod tuđinca. Ako ima kakva utjecaja u njegovim pjesmama ne tuđinskoga, nego domaćega, to je u njegovoj formi, — a te ima nešto Kranjčevićeve u nekim pjesmama. Stil mu je — veli Petravić — uopće lapidaran, odsječit, izrazit kao u Kranjčevića, ali je jasniji, bistriji od Kranjčevića, jer je i predmet njegove poezije vredniji i određeniji. Po jačini pjesničkoga izraza mnogo nalik Nazoru, ali je od Nazora u formi dotjeraniji. Nazor hramlje u rimama, Pavelić je u rimovanju umjetnik prvoga reda. Valjda i nema u nas pjesnika, koji je Matoševu zahtjevu rimovanja savršene proveo.«

Lako je predstaviti, što je pred dvadeset i dvije godine značio ovakav sud o Paveliću, kojega eto najodlučnije upoređuju sa Kranjčevićem i Nazorom i kojega proglašuju »nacionalnim pjesnikom u modernom smislu riječi, jer su mu i zamisao i predmet, i izraz narodni.«

Izraziti idilski talenat Milana Pavelića kao i smisao za legendu u koncepciji katoličke poezije obradio je Dr. Ljubomir Marković u jednoj studiji iz 1928. g. i opet na temelju spomenute predratne zbirke.⁶

Ali tada je naš pjesnik, u novijoj generaciji bio skoro nepoznat. Intimni prijatelj Cihlara-Nehajeva i Vladimira Nazora, pošto je za vrijeme rata razvio veliku prevodilačku aktivnost na Rijeci, definitivno se povlači iz svijeta, postaje Isusovac, nakon što je izdao studiju o Marku Maruliću i preveo njegovih »Pedeset priča«.

★

Tada se daleko od javnosti rađa novi Pavelić. U redovničkoj povučeniosti i tišini samostanske atmosfere zaranja svom snagom

⁶ »Hrvatska Prosvjeta«, god. XV. 1928. Br. 9.

svoje poetske i svećeničke prirode u liturgijsku poeziju Crkve. Čini to tolikom predanošću i apsolutnim duhovnim suosjećajem, da nalazimo sličan primjer jedino u slavnom Claudelu, koji je u novije doba sasvim zaronio u Bibliju.

Konačno se 1936. javlja čudo u hrvatskoj prijevodnoj literaturi: »Crkveni Himni«, latinskih klasičnih crkvenih pjesama, prevedenih najvećom većinom po prvi put na hrvatski književni jezik.

Himni su uz katedrale najizvornija djela Crkve. Pored inspirirane poezije sv. Pisma (Psalmi, Lamentacije, Magnificat, Benedictus i t. d.), Himni su kao čista liturgijska poezija u normalnoj hijerarhiji različitih tipova umjetnosti svakako na prvom mjestu i po kulturnoj vrijednosti i po stupnju svoje duhovnosti. Srednji vijek ih je stvorio i unio u Misal i Brevijar, dakle u bogoslužje.

Pavelić je kao velik svećenik i pjesnik instinktivno zastao pred nutarnjom i vanjskom ljepotom »sekvencija« i »antifona«. Kao svećenik je u himnima naišao na poetizirani nutrašnji život svega kršćanstva, onaj objektivni, božanski život crkvene liturgije u crkvenoj godini. Kao pjesnik je, još k tome po vlastitoj umjetničkoj sklonosti ritmu, zapanjen ostao pred metričkim i toničkim čudesima himana kao i pred svim nijansama mjerila (neki su složeni u heksametru, po koji u distisima, pa u više vrsta dimetara, neki su zaodjeveni safinom ili asklepiadskom strofom, no najobičnije im je mjerilo jampski dimetar).

Pred ovom se »čarolijom«, (kako bi rekao sveti Ambrozije, kojega su Arijanci optužili radi himana, da je »čarobnjak«), Pavelić kontemplativac po prirodi udružio sa Pavelićem umjetnikom, te smiono uzeo na sebe križ prevodioca, da svome narodu pruži duhovnu radost i kroza nju ga spremi za kontemplaciju Inkarnacije, za kontemplaciju otkupljenja i za kontemplaciju Presvetoga Trojstva. Za takav posao se tražio čovjek ponizan, čovjek spreman, da se podvrgne nekoj vrsti asketizma, koji iziskuje herojske žrtve, jer Himni nisu izražaj kakva posebnog mišljenja i osjećaja pjesnikova, za mnoge se i nezna autor kao ni za Katedrale, sva im dubljina i usrdnost dolaze od sklada razuma i srca, bogatstvo im leži više u jednostavnoj veličini i istini nego u sjaju riječi. Pače, ako se te latinske himne gleda »samo s gledišta naše moderne svjetovne poezije, zaustavi li se na njihovoj površini i ne prodre u nutrinu, učinit će mu se mnogi poput bizantinskih slika, suhi, bez života kao što su se činili i humanistima.« Tako piše sam Pavelić u Uvodu (o himnu uopće, XIII.). Osim toga treba imati na umu, da je svaki himan zapravo mali libreto, jer himni redovito i nisu bili slagani za čitanje, već za pjevanje. I najbolji od njih djeluju potpuno istom onom, kad se pjevaju i to u svojoj pravoj strogoj crkvenoj melodiji. Neki se bez nje čine kao »leptiri bez krila« veli sam Pavelić.

Koliko se tu modernom pjesniku u modernom društvu trebalo boriti sa banalnom privlačivošću pjesničkih oblika, sa računom na uspjeh i lakoću, sa mnoštvom suptilnih napasti, koje prate

svakoga umjetnika! Koliko je godina trebalo provesti u popuštanjnu nutarnjega napora oko klesanja rima i stihova, kroz koliko duhovnih noći proći, koliko žrtava podnijeti napuštajući plodne regione vlastitih inspiracija za ljubav tvrde i misaone poezije za-boravljenih srednje vjekovnih svetaca i monaha. Kako je trebalo biti razborit, jak, umjeren, jednostavan, čist, ingeniozan u pretakanju starih ritama, u unutarnjem i vanjskom izgrađivanju stihova satkanih od čiste kontemplacije!

Ovo grandiozno književno djelo, koje nas Hrvate stavlja uz bok najkulturnijim narodima Evrope, moglo je nastati u naj-intimnijoj vezi između nutarnjega života i djela. Ovo je žrtva u žrtvi hvale! I Pavelić nam se ukazuje u ovom djelu kao jedan od najvećih suvremenih liturgijskih pjesnika, koji je u našem jeziku izrazit »vršak svega, što je katolički srednji vijek iz duboko dirnute duše dao u poeziji« (Winterfeld), dižući se u visine starozavjetne lirike, do pjesničke vrijednosti sekvencija »ravnih korskim pjesmama grčke tragedije i Pindarovim himnima« (Dr. Hellinghaus).

Ali moram svakako iz Uvoda navesti jednu Pavelićevu namjeru, karakterističnu za njegovo mišljenje o poeziji i narodu.

»Nadam se, veli Pavelić, da će ovaj prijevod svrnuti pažnju barem koga od naših mlađih pjesnika na crkvenu poeziju... U slijevanju duha svetopisamskog i crkvenoga s duhom naše narodne poezije gledao sam još kao mlad bogoslovac put, kojim bi trebalo da udari prava hrvatska pjesma. Samo tako bismo došli do poezije, koja ne bi bila tek za onu šaku inteligencije, što čita, već za čitav narod; tako bi prestajale tužbe, da narod ne mari za lijepu knjigu.«⁷

Pavelić, koji se ovdje ukazuje kao stari lični prijatelj Antuna Radića i njegove misli, dosegaio je ovim djelom svoj zenit.⁸

Međutim Pavelićeva prevodilačka strast nije ostala samo kod himana. Njegov duh je prokrstario čitavom svjetskom duhovnom i religioznom lirikom, prodro je u sve lirske tajne srednje-vjekovne i moderne poezije; razapeo je svoju osjetljivu antenu od Dantea i Jakopone de Todija do Verlainea i Pleščejeva. Gdje god je netko tražio Boga, Pavelić je tražio njegovu muzu, dok se nije konačno sljubio s njenim duhom u jedan pjesnički duh. Naročito se i u posebnoj formi zadržao na velikom modernom mistiku sv. Tereziji od Maloga Isusa. Preveo je preko dvadeset njezinih pjesama, a sve su od reda jako duge. Savršenstvo nutarnje podudarnosti! Bog zna da li je itko na svijetu u svoj jezik prepjevao stihove, pahuljaste, prozračne i ljupke, kao što je to učinio ovaj čedni hrvatski isusovac. »Neke od tih pjesama o. Pavelić preveo je tako, da ih gotovo i nije moguće kongenijalnije prevesti!« (Petrov).

Najteži, po mišljenju nekih skoro nemoguć, a za originalnu pjesničku ličnost asketičan i nezahvalan, upravo strahovit posao.

⁷ Crkveni himni, Zagreb 1936. Str. XXI, XXII.

⁸ A. Radić je pisao o Paveliću u *Domu* 1902. Vidi Sabrana djela Dra Antuna Radića. IV. 365.

Tu je Pavelić isto tako velik svećenik kao i pjesnik. Ako se uzme u obzir, da je u zbirci »Iz duhovne lirike«⁹ preveo preko pedeset pjesama od dvadeset i tri pjesnika sa osam jezika, onda je to tako golem, jedinstven i velik pjesnički rad, da bi o njemu trebale posebne studije, e da se utvrdi sposobnost i umjetničko značenje ovoga nenatkriljivoga prevodioca.¹⁰

Treba znati, da Pavelić strastveno voli liriku. U njoj on otkriva puls svemira, tajnu prirode i Ljubav. Ali pjesma mu mora biti djelo, gotovo, solidno, u punini dovršeno, savršeno. Nipošto improvizacija ili sanjanje, kako to danas većinom biva; stoga je Pavelić bio nevjerovatno strogi kritik. Jedamput mi je prostodušno izjavio — listajući po svom istrošenom primjerku »Segesse« — da mu jedna pjesma može više reći duši nego čitava propovijed. U njoj je duša najčišća, najdublja i najvidovitija, ali i najiskrenija, a kad pjesnik govori, onda se ide do kraja i do dna svih zemaljskih i nebeskih tajna. Možda je zato toliko volio Ruse (osobito Puškina i Ljermontova).

Kolikogod je Pavelić u drugoj fazi svoga života pretežno prevodio stranu liriku, to ipak nikada nije prestao samostalno stvarati. Na smrtnoj postelji očekuje, ne bi li još vidio svoju novu zbirku »Pod okom Gospodnjim«, koja je izašla u istoj godini, poslije njegove smrti.

U njoj se nije doduše javio novi Pavelić, nego su se najrazličitijim motivima zasjale sve odlike jednoga od naših najtipičnijih nacionalnih i religioznih pjesnika, kojemu je idejna intonacija, i pejsaž i čovjek, i legenda, i idila, i kolorit, i jezik, a nadasve ritam u potpunosti hrvatski, od svih naših pjesnika možda najdublje prožet duhom narodne poezije.

*

Mi smo izgubili Milana Pavelića, ali smo još jače uzvjerovali, da će poezija ovoga jedinstvenoga — svećenika-pjesnika ostati u hrvatskom narodu trajna radost i vječiti ponos.

Misteriozna magija prati i okružuje svaku veliku poeziju i opire se analizi. U srži pjesnika nikada nije moguće prodrijeti do dna, ni u njegovu poruku, jer ta poetska poruka i nije on sam, nego je satkana od akorda iz tisuću živih bića, u kojima je on uronjen.

Stoga treba zavoljeti pjesnika i u tišini i sabranosti poslušati njegov duh, kadgod nam se učini da gubimo mir.

Milan Pavelić je jedan od onih, kojima možemo predati dušu, da je uzdigne, jer on nije samo svećenik i pjesnik, nego svećenik-pjesnik.

Prof. D. Žanko

⁹ Redovno izdanje Matice Hrvatske, Zagreb, 1937

¹⁰ Dosada je o tome najtemeljitiije pisao o. Petrov u »Novoj Reviji«, 1938., br. 4., str. 307—315.